

D 26

Baltais zārciņš.

Kādu dienu pēc ziemsvētkiem ienāca Ilēnu lielajā istabā sveša sieva. Paņēma labdienu, nosēdās uz sola pie lielā galda, bet valodu nesāka. Vecmāmiņa, iedama caur istabu, apstājās pie svešās, kuŗa, kā likās, gaidīja viņu.

"Tāda, kā redzēta. Vai no Aizpriedēm, vai?"

"Tā jau ir, " atteica svešā.

"Nu ko pie jums? Vai veseli?"

"Tagad jau nu veseli," svešā teica, pacēla lakata stūri un slaucīja acis.

"Kā tā? Vai tad bij kāds ar lielo guļu, vai citādi slims?" vecmāmiņa cieši un kā sliktu paredzama noprasīja.

"Bij jau gan. Nesabaidaties tik. Bij, bet nu ir vesels. Saimnieks un saimiece sāta labdienas un sestdienas vakaru lai brauc bērēs."

"Bērēs? Vai manu! Kas tad ir? Kas tad jums miris?"

Svešā paslēpa atkal galvu lakatā, itkā pavisam vaŗrs nevarētu runāt, tad skaļi ieelsojās un šņukstot izsauca:

"Jānītis miris!"

"Jānītis? Ko? Tas jaukais, stiprais zēns? Ar ko tad tas?"

"Kā žņaugt nožņaudza. Vēl vakar - nekas. Slims jau bij, bet runāja, vis. Un tad nakti - kas uznācis, kas ne - Dievs vien zin, tā nebij nekad redzēts - sācis neganti svaidīties, krākt - ņem nabagam elpu ciet - un tā ar to pašu, nekā darīt, saskrej gan visi apkārt, bet kaut vai uz rokām nēsā, ko tu pret nāvi. Tā ir aizgāja. Raud nu tēvs, raud māte, raud visa māja."

"Jānītis miris, Jānītis miris!" Annelei skan ausīs un viņa neko vairāk nedzird, Viņai liekas, ka tā grimtu, ar tādu pēkšņu smagumu, ar visu savu augumu, dziļi, bezdibenīgi grimtu un tālu, tikko dzirdamas, aizskanētu cilvēku balsis, bet viņā pašā tikai skan, kā kādā tumšā zvanā: "Jānītis miris."

Un kā iz sabiezējušas vēja aizpūsmas miglas izceļas tuvi priekšmeti, tā pie šiem vārdiem viņa uzreiz atmin unredz, kas ir Jānītis.

Jānītis ir Aizpriežu zēns. Kad Annele bij maza, maza, tikai vēl sprīdi gara, viņa arī dzīvoja Aizpriedēs. Kā pa miglu tur skraidīja daudz

bērnu - un viens no tiem bij Jānītis. Viņai gribējās ar to dzīvoties, bet viņš to dzina nost. Daudzreiz tas rāva tai no rokām mantiņas. Annele tad gauži raudāja. Bet daudzreiz viņš atkal iedeva tik jauku mantiņu, ko pats bij uztaisījis. To Annele ir naktī nelaida no rokām. Tādas jaukas spēlītes Jānītis prata taisīt. Viņš drīkstēja arī ņemt visādas sava tēva rīkus un ar tiem strādāt, kā liels vīrs. Tēvs viņu arī daudzreiz sūtīja kaut ko izdarīt, vai pateikt, un tad viņš gāja lepni izceltu galvu, kā pats saimnieks.

Vienreiz Annele redzēja, ka Jānītis skrēja pār pagalmu uz istabu. Viņa aizmētās aiz durvīm. Viņa gribēja to tāpat sabaidīt, kā Jānītis viņu kādreiz baidīja. Kad viņš atcirta vaļā durvis, viņa šāvās stāvus. Jānītim rokā bij smaga, liela klēts atslēga. Vai nu aiz nobīļa vai pārsteiguma, bet atslēga nokrita Annelei uz galvas. Tad viņa pate nokrita uz klona un uzreiz iebrīda kā miglā.

Kad atmodās, viņa bij mātei klēpī un Jānītis arī tur bij ar savu māti. Jānītis kļiedza un elsoja tik stipri, ka tam krūtis cilājās kā plēšas. Bet viņa māte sirdīgi bārās, draudēja un grieza tam ap galvu rīkšu šauju. Annele domāja, ka Jānīti grib sist un kļiedza, cik jaudāja: "Ne, ne, ne! Nesit! Nesit!"

Abas mātes paņēma katra savu bērnu. Anneli ielika gultā, bet viņa kļiedza bez mitešanas: "Ne, ne, ne! Nesit!"

Pēc kāda laika Jānīša māte pieveda savu zēnu pie Anneles.

"Nolūdzies nu, mazo māsiņu," teica Jānīša māte.

Jānītis stāvēja un nelūdzās.

Annele pastiepa pretī rociņu. "Nesit Jānīti," viņa žēli teica.

Bet Jānītis tikai zināja, ka elstot un neka no viņa nesaprata.

Pēc tam, kad bij viss atkal labi, Jānītis nekad vairs nedzina Anneli nost no kājām. Viņa arvien dabuja jaukākās lietīņas no bērza tāsīm un biezas priežu mizas un parādīja vēl, kā ar šām dzīvoties; kad Annele skreja pakal viņa čaklājām kājām un nevarēja to panākt, viņš to pagaidīja, paņēma aiz rokas un gāja lēnam līdz, tecinādamies pats meitenes maziem soliņiem.

"Jānīti, Jānīti," Annele sauca rītos, tikko pamodusēs. Un Jānītis bij tur, bij rītā, bij vakarā, bij cauru dienu.

Tas jau bij sen, sen. Bij pagājuse viena vasara un pēc tam vēl viena un tas bij aiz tām divām vasarām. Bet tagad viņu kā nemaz nebij. Turpat

jau vēl bij Jānītis, drāza lietiņas, staigāja ar Anneli, nāca pa durvīm ar lielo atslēgu, turpat, turpat.

Ne, nevarēja būt, ka Jānītis tāpat nozustu, kā tas svešais mežu cirtējs, kuŗu, nomirušu, aizveda no Ilēniem un kuŗš nekad vairs neatgriezās. Nē, Jānītis tak bij tepat, Aizpriežu zēns, tuvs radu bērns, visi, visi viņu pazina. Kā viņš varēja pazust?

Annelei nekas vairs netika darīt. Viņa skatījās sienās un sūdzēja: "Jānītis miris!"

"Ja, miris gan," sienas likās vienaldzīgi atbalsojam.

Viņa skatījās laukā un nopūtās: "Jānītis miris."

"Tā jau ir," likās tie atbildēja.

Viņa ielīda kaktiņā, aizvēra acis un dzirdēja tikai lielo pulksteni.

"Jānītis miris," viņa tam čukstēja.

"Zinu, zinu, bet tur nekā nevar darīt." tikšķēja lielais pulkstens un kāpa tālāk savu kāpšanu, kā nepiekusis staigātājs.

Kad pienāca sestdiena, māte teica vecmāmiņai: "Es domāju ņemt to mazo arī līdz. Lai pēdējo reiz paskatas Jānītī."

Vecmāmiņa, brītiņu padomājuse, atteica: "Ja, dari gan tā, meit. Tas viņai varbūt būs visu mūžu piemiņai."

Kad novakars tuvojās, Annele brauca ar tēvu un māti caur tumstošo mežu uz Aizpriedēni. Drūmi šalca mežs un priedes izskatījās lielas un skumjas. Viņas visas zināja, ka šovakar Jānīša bēres.

Aizpriedēs visas logos mirdzēja uguns. Sētsvidū stāvēja stāvēja ar vējlukturēm. saņēma atbraucēju zirgus un aizveda tos apkopt. Pie durvīm pats Aizpriedis saņēma viesus, parādīja vietu, kur nogērbties un tad lūdzta iekšā.

Aizpriedene bij Anneles tēvmāsa un īstā krustmāte. Viņa noglaudīja Annelei galvu: "Labi, labi, ka Tu arī atbrauci paskatīties vēl mīļo brālīti. Vai mazumu kopā dzīvojāties. Viņš jau bij tāds, kas mazākus labprāt pieņēma."

Vārdi nosmaka elsās.

"Lai, nū lai," Anneles māte mierināja, "Dieva prātam jāpadodas. Nav jau tā, kā kad paņem pēdējo bērnu. Tev jau vēl paliek Dieva svētība."

"Bet nav vairs mazā, nav vairs mazā, tas bij tas mīļākais," krustmāte saka, asaras slaucīdama. Bet tad parastā balsī aicina viesus iekšā. Vienā kambarī jau klāti galdi, lai negaidot aicinājuma, bet tik ejot paši un dodot arī bērnam, kas būšot izsalcis, ceļu braucot.

Pie mātes rokas Annele ieiet Aizpriežu istabā. Starp eglītēm un degošām svecēm, vidū stāv balts zārciņš, ebt apkārt tam ļaužu, kā siena. Viņas abas paliek vairāk pie durvīm un gaida, lai citi nošķiras. Istaba smaršo sveļaini salda, kā pa ziemsvētkiem. Griesti nu sienas - viss pušķotā kā lielos godos, kaktos stāv kuplas egles. Abās pusēs gari galdi, ap kuņiem sēd ļaudis no vienas vietas, grāmatām rokās. Māte pavelkt Anneli tuvāk zārciņam un viņas, noliekušās, noskaita tēva reizi. Sākās dziesma un sievietes, no galdiem, spiežas tuvāk. Annele redz, ka galvgalā jau atkal stāv krustmāte un gauži, gauži raud. Raud tik ilgi, kamēr dzied dziesmu. Arī citas sievas slauka bez mitas acis.

Kad dziesma nodziedāta, krustmāte iet starp viesiem un klusā, laipnā balsī aicina kambarī. Anneli pate paņem pie rokas un ieved. Kambarī tāpat, apkārt sienu, balti klāts galds ar kūpošām bļodām un gubām baltmaizes pa vidu. Pa gabaliem deg pudelēs iespraustas resnas sveces. Ap galdu jau cilvēks pie cilvēka. Māte kaut kā iespiežas starp viesiem, paņemdama Anneli sev priekšā. Meitene, stāv cieši sakniebtām lūpām, un nav pierunājama, kaut ko iebaudīt no bagātām Dieva dāvanām.

"Kā tad tā? Vai tad tas bērns nekā neēd?" Aizpriedene, galdu aptecējuse, atkal piestājās pie abām, rūpīgi jautā.

"Nekā, nekā,. Viņai jau laikam sirds sāp par to Jānīti," māte atsaka, meitenē raudzīdamās.

"Kad tak mani liktu mierā," Annele skumji domā un kā citu acīm izbēgt gribēdama, lūkojas griestos.

Tāpat kā lielajā istabā, arī še sienas krāšņi nopusšķotas: skujām, garājam vecvīru bārdas vītņēm, raibām, pārslaini vieglām papīra bārštēm, un pūkainām auklām, kuņās šūpojas zili, zaļi, sarkani un dzeltenī papīra putniņi.

"Vai Tev patīk?" krustmāte vaicā, sekodama meitenes skatam, "te jau meitas strādāja caurām naktīm, visus šos pušķus darinādamas!"

"Ir jau, ir, kā uz kāzām ir pušķojušas, atsaucas Vilcene, cita Anneles krustmāte, kas turpat otrā pusē sēd, melniem zīda lakatiem sasegusēs.

"Ir jau arī rīkots, nekā bērēs, bet kā kāzās. Radu radi aicināti, vai viss pagasts kopā," saka kāda cita radoņa.

"Tās jau nu arī ir viņa kāzas. Citu jau vairs nebūs. Citu jau vairs nepiedzīvos," Aizpriedene šņukst.

Runā arī Aizxpriedis, kas stāv aiz viesiem, tos skubinādams un mielodams.

"Vai nu es viņam ko žēlošu vai liegšu. Bij man kā labā roka. Paklau-

sīgs uz vārda. Ja jau viņu kur aizsūtīja, ja tik bij pa spēkam, izdarīja kā lielu lielais,"

Un atkal Vilcene: "Ja, atbraucu ruden ciemā. Viņš tūlīt zirgam pie galvas. Tīri jāsmejas! Būšot atzbraukt uz šķūni, paēdināt, piekopt. Un tā arī tūlīt izdara. Ielec stāvus ratos, kā liels. Puisis to labāk neizdarītu!"

"Kas nu tas priekš viņa! Jau cik gadus atpakaļ, kad vēl bij tikko galda lielumā, no zirga ne tik nebaidījās, kā no jēra. Un tagad jau pie vadāšanas bij pats pirmais. Neviena vezuma nav apgāzis," teica atkal Aizpriedis rāmi, skumjā valodā.

"Un grāmatu jau ar mācīja?" vaicāja cita radoņa.

"Ko nu par grāmatu! Tik drukātu, tik rakstītu lasīja, ka prieks dzirdēt. Ko no lielājiem noklausījās, tas viņam iegāja galvā kā spēlīte. Nu jau pats priecājās uz skolu, jo vienpadsmitais gads jau nāca. Bet nu Dievs pieņēma par savu."

"Mūsu lielākie bērni jau viņu arī tā ieredzēja, kā savu acu raugu," tā atkal Jāniša tēvs, "tas pats lielais brālis visu miršanas nakti lāgu lāgiem uz rokām iznēsāja, un neapnicis būtu nēsājis ir dienu, ir nakti, ja tik būtu varējis ienest atpakaļ dzīvē."

"Kas tad viņu nemīloja, kas nepieņēma! Kā pulkstenītis skanēja no rīta līdz vakaram. Visus smīdināja, visus priecināja. Tās pašas meitas, raud tagad vienā raudāšanā. Kā nu vēl būs, kad aizvedīs smiltainē. Tukšas, tukšas nu visas mūsu maliņas."

"Ja, bij jau bij viņš jums vecākiem acu prieks. Kur vēl ņemt cita tik gudra un, teikt, smuka bērna. Viņš jau bij kā bilde. Sārts kā ābols, dzeltenī skrullaini matiņi, lielas, zilas acis. Tādu zaudēt, tur jau mātes dirdij vai lūst vajaga."

Tā viens par otru, tēvs, māte un radi žēloja Jānīti.

Istabā nemitīgi dziedāja. Skumji dziedāja, žēlā locīja, gari vilka. Par laicību un mūžību. Par nāvi un dzīvību.

Kāda jauna meita pacēla Anneli, lai ieskatas zārčiņā. Nu viņa redzēja Jānīti. Cik svešs, cik savāds tas izskatījās! Kā būtu piepeži lielāks izaudzis gulēja garā baltā kreklā, starp pirkstiem zaļu mirtes zariņu. Kā cietā miegā gulēja. Dzeltanie mati vizēja sveču gaismā, kā zelta vainadzīņš. Tas bija Jānītis un arī nebija. Tāds tuvs un pazīstams, un tāds svešs un savāds, kā no tālas citas malas.

"Jānīti, Jānīti, kur Tu esi?" dziļi krūtīs vaicāja kāda maza nobēdājusēs un nekā nesaprotōša sirds. Un likās, itkā saite, kas tik ilgi to bij apzņauguse, pārtrūktu un pāri gāžas mutuļojoša elsu un asaru straumīte.

Anneli aiznesa virtuves galā, kur vēl atradās kāda neiznesta gulta un nolika gulēt. Kad tā uzmodās, bij jau liela diena. Pagalmā, sajūgtie zirgi zviēda un kašāja zemi. Pie pašām durvīm gaidīja pārjūgs lielos ratos. Zirgi un rati bij nopuškoti zaļām vītņēm, sarkanām, dzeltenām un baltām papīra rozītēm, raibi cimdi karajās pie ilksēm, bārkstaini pušķi plivinājās zirgiem no muguras un no krēpēm.

Māte nāca Anneli modināt. Viņai līdz ienāca tā meita, kas Anneli vakar bij aiznesuse gultā. Abas bij sagērbušās, kā uz ceļu.

"Nu ko darīsāt ar to lielo raudātāju? Vai to arī ņemsāt līdz uz kapiem?" jautāja lielā meita jautri smiedamās.

"Neņems vis. Lai paliek vien tepat. Te jau viņas nav tagad trūkums," atteica māte un pagriezās pret kādu vecāku sievieti, kas jau tur stāvēja ar diviem bērniem, Anneles augumā, pie rokām.

"Vai to manu meitu arī pieņemsāt?"

"Pieņemšu, pieņemšu, braucat tik bez bēdu. Gan jau paēdimāšau, gan pievaldīšu. Man gan, ače, tepat iedeva arī Vilcene savus bērnus uzskatīt. Tad jau pie viena. Kaz' vēl kāds gadīsies."

"Un es atkal ar jums tad uz kapiem tā skuķena vietā. Bet es jau nu gan pēc tā Jānīša tā neraudāšu, kā šī merga," teica jautrā meita.

Annelei nepatika viņas runāšana. Arī ar svešājiem bērniem viņai negribējās palikt un viņa spiedās iziet ar māti. Jānīti vēl gribējās redzēt.

Lielajā istabā bij vēl vairāk ļaužu, nekā vakar, jo daudzi bij atbraukuši vēl klāt no rīta. Arī bērnu bij diezgan pa pulku. Stāvēja dtāvus dziedādami. Aizpriedene, sarkani saraudātām acīm, melnu zīda lakatu dziļi pārsējuse pierēi, ienesa kaudzi baltu dvieļu un raibu cimdu. Tuvieniķi sagāja ap zārku atvadīties, bet Anneli māte vairāk tuvumā nelaida.

"Tu jau vakar redzēji. Paturi tā acīs Jānīti," Aizveda meiteni pie loga. "Stāvi nu tepat un skaties."

Visiem bēriniķiem dziedot, četri jauni puisi iznesa zārciņu un iecēla izpuškotājos ratos. Tad sasēdās pa divi katrā pusē. Jānīša lielais brālis paņēma grožus un ar otru roku apkampa zārciņu, jo ceļš bij nelīdzens. Bēriniķi sasēdās savos pajūgos, gara, gara rinda. Kad visi sāka kustēties, pirmie rati nozuda. Bet ceļa līkumā viņi atkal nāca redzēdami. Zārciņš tagad izskatījās daudz mazāks. Ratu rinda attālinājās. Zārciņš bija vēl redzams tik kā balta strīpa. Tā sīka, sīka. Iesīka zaļajā mežā.